

Миша Бурковић

Институт за европске студије

НЕТИПИЧНИ ИЗАЗОВИ ЗА БЕЗБЕДНОСТ СРБИЈЕ И РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ*

Сажетак

У овом чланку аутор анализира нетипичне, односно нетрадиционалне безбедносне изазове (НБИ) за Србију и Републику Српску. Најпре се објашњава шта су нетипични безбедносни изазови. Затим се наводи уобичајена листа тих изазова и објашњава зашто она у овом конкретном случају треба да се модификује. Аутор затим детаљно излаже следеће НБИ: демографија и депопулација, продаја земље и других ресурса странцима, проблеми повезани са приватизацијом стратешких сектора, здравствени сектор, па склоп идентитетских питања као што су контрола медија, просвета и тржиште уџбеника те поремећени систем вредности. На крају се разматрају два посебна НБИ, тероризам и сајбер ратовање.

Кључне речи: *нетипични безбедносни изазови, демографија, приватизација, идентитет, просвета, тероризам*

Питање заједничких безбедносних изазова за Србију и Српску је у време када спољне силе поново покушавају да запале Балкан једно од најважнијих којима се морамо бавити. У оквиру *Споразума о специјалним паралелним везама* који је потписан 2007. између Београда и Бања Луке¹⁾ нажалост избачена је компонента о војној сарадњи која је постојала у претходној верзији споразума

* Чланак је настао као резултат рада на пројекту 179014 који подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1) Споразум о успостављању специјалних паралелних веза између Републике Српске и Републике Србије, *Службени лист Републике Српске*, број 60, 11. јул 2007.

између Срп и Српске, потписаног 2001. године. Но то не значи да држава Србија и Српска не смеју да сарађују, или да већ не сарађују и на одређеним питањима тога типа. Укупна безбедносна ситуација мора се сагледавати у светлу сталних претњи Хрватске, имигрантске кризе и укупне глобалне нестабилности која се у овом делу света по правилу рефлектује отварањем питања граница и растом национализама. У време настајања овог текста простор од Украјине преко Румуније, до Македоније, Црне Горе, Босне и Херцеговине и Хрватске, обилује повишеним температурама и великим изгледима за могуће сукобе. Европска унија се налази у процесу превирања, а снаге блиске одлазећој администрацији у САД покушавају да испровоцирају што више сукоба на терену и спрече најављивано споразумевање између Путина и Трампа.

Крајње је занимљиво да власти Македоније, Румуније и Мађарске отворено оптужују Ђерђа Сороса за дестабилизацију својих земаља и за низ субверзивних делатности којима подрива њихову власт. Виктор Орбан је чак недавно учинио револуционарни потез доносећи закон којим забрањује даљњи рад чувеног Соросовог *Централноевропског универзитета* лоцираног у Надор улици у Будимпешти, који је служио у последњих двадесет и седам година као главни центар за школовање и обучавање лево либералне и технократске елите у готово свим источноевропским земљама. Против Сороса као извора дестабилизације говорило је и низ других европских лидера попут Јанеза Јанше, али и неколико угледних америчких сенатора укључујући и председничког кандидата Теда Круза и Инхофа.

Све ово помињемо зато што се власт Републике Српске такође више пута бавила могућностима за покушаје извођења обојених револуција, а од недавно је и председник владе Србије почео да говори против наводно најављеног „македонског сценарија“, мислећи на систем дестабилизације и нелегалне промене власти који је ширен по свету у више десетина случајева. Додатни проблем је што се у тим случајевима из фазе грађанских протеста и ненасилних акција врло лако и брзо у случајевима Сирије, Либије или Украјине долазило до класичних хибридних ратова у којима је на крају коришћена и војна сила, па и директна страна интервенција тамо где је то било могуће.

Могућности обојених револуција, ненасилних протеста и сличних врста дестабилизације, знамо то од 2000. године, свакако представљају један од кључних нетипичних безбедносних изазова за Србију и Српску. Уз типичне или традиционалне безбедносне

изазове као што су оружана агресија, шпијунажа, инфилтрација, саботажа итд., могућности ненасилних и насилних преврата свакако чине један од највећих безбедносних изазова данас. Но намера ми је да у овом тексту обрадим један други спектар нетипичних или како се популарно каже нетрадиционалних безбедносних изазова (енг. *NTS Non-Traditional Security Threats*)²⁾ који у неким ранијим раздобљима нису били перципирани на тај начин, или нису постојали. У време када се све више говори о хибридном ратовима који обухватају најшири могући спектар деловања агресора на једну државу, од суштинске је важности схватити капиларне системе деловања страних фактора који много више раде на тешко ухватљивим и слабо видљивим дугорочним и секторским инструментима овладавања и дестабилизације него на фронталним методама сукобљавања, које по правилу лако хомогенизују домаћу популацију и отежавају освајање и овладавање простором.

Из широког спектра издвојићемо овом приликом један број тих нових нетипичних изазова који угрожавају данас српске просторе.³⁾

*

Један од скоријих чланака међу најважније нетипичне⁴⁾ изазове безбедности наводи овим редом: успон недржавних субјеката као што су међународне мреже организованог криминала, тероризам, грађански ратови и насилне промене режима, утицај деградације животне околине, последице демографских промена и сајбер ратови.⁵⁾ Због специфичности наше ситуације, листа коју ћемо овде понудити мора да буде нешто измењена.

Почећемо са *демографским изазовима*. Дугорочно гледано ово је највећи проблем читавог Балкана. Цео овај простор је у последњих тридесетак година суочен са процесом нагле депопулације, који је последица сложеног сплета фактора као што су пад

2) Одличан увод у ову проблематику представља књига: Caballero-Anthony, Mely, (ed.), *An Introduction to Non-Traditional Security Threats*, Sage, 2015. Видети и: Тренин, Димитриј, *Традиционне и нове вызови безбедности в международных отношениях*, 08. 06. 2015, доступно на: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=6082#top-content

3) Јован Шиповац је недавно дао врло леп и актуелан преглед генералних безбедносних изазова за Србију и Републику српску. Видети: Шиповац, Јован, „Србија и Република Српска: безбедносни изазови“, *Корени*, 27. 09. 2016. Доступно на: <http://www.koreni.rs/srbija-i-republika-srpska-bezbednosni-izazovi/>

4) Определили смо се за коришћење термина *нетипичан* уместо *нетрадиционалан* зато што су неки облици деловања против нас као што је контруисање нација, због дуге праксе већ стекли облик традиционалне нетипичне претње.

5) Srikanth, Divya, „Non-Traditional Security Threats in the 21st Century: A Review“, *International Journal of Development and Conflict*, 4/2014, pp. 60-68.

наталитета, одсељавање и поремећени систем вредности.⁶⁾ Безбедносни аспект демографије није умањен чињеницом да се српски простори скоро једнако празне као и простори околних народа. У овом тренутку чак и муслиманско становништво у нашем окружењу (Бошњаци, па и Албанци), које се перципира као највиталније, бележи сличне демографске тенденције. Албанци су у нешто бољем положају јер је овај процес почео нешто касније него код нас, али посебно због наглог исељавања у Западну Европу ни они више не представљају онакву демографску претњу какву су представљали у другој половини прошлог века, када су овладали простором Косова и Метохије. Албанија је у периоду између два последња пописа изгубила близу 300 000 становника. Албанци генерално одбијају да се прецизно попишу у Македонији, на југу Србије и на Космету, како би симулирали демографску снагу,⁷⁾ пошто иста популација покушава да се региструје на сва три простора.

Када се говори о тенденцијама у ширем окружењу треба укзати на чињеницу да су посебно европске интеграције на овим просторима повезане са наглим опадањем становништва. Бугарска је од 1991. до 2011. изгубила 1,6 милиона становника, а нове процене говоре да су на ивици пада испод 7 милиона. За Румунију процене иду и до губитка 4 милиона становника у истом периоду. Хрватска је на ивици пада испод 4 милиона, јер осим што је протерано српско становништво, посебно после уласка у ЕУ млади и образовани људи масовно одлазе у Немачку и друге западноевропске државе.⁸⁾

Све ово међутим не треба да нас теши јер су и код нас тенденције веома забрињавајуће. Статистички завод Србије нема прецизну евиденцију о томе колико се људи исељава сваке године.⁹⁾

- 6) Ратна дешавања су свакако дала свој допринос због директних жртава и бројних избеглица. Но у ранијим периодима популација се после ратова ипак обнављала. Данас то није случај због поремећеног система вредности.
- 7) Премијер Албаније Еди Рама, недавно је поводом актуелне кризе у Македонији где Албанци такозваном Тиранском платформом покушавају да изборе статус конститутивног народа, изјавио да Албанаца у тој држави има око 35%, иако по последњем попису има само 25%. Видети: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2017&mm=04&dd=02&nav_category=167&nav_id=1246343
- 8) Са пуно разлога и процес европских интеграција у тоталу може да се подведе под нетипичну безбедносну претњу. У Србији он је оквир за бруталан систем условљавања који стално нагрizza одређене делове друштвеног механизма, а у Српској поред тога он је директна безбедносна претња јер страни фактори стално наводе „јачање институција БиХ“, односно централизацију као услов за наставак ефикасних европских интеграција БиХ. О систему условљавања према Србији који нема преседана у компаративној пракси, писао сам у: Ђурковић, Миша, *Илузија Европске уније*, Катена мунди, Београд, 2015.
- 9) Ово је врло чудно јер највећи број људи одлази у десетак земаља које воде прецизну статистику усељавања, па би се простим упитом од њих добила јасна статистика о највећем броју иселеника.

Постоје само оквирне процене које говоре о више десетина хиљада, при чему су у последње време посебно забрињавајуће тенденције наглог и масовног исељавања лекара и медицинског особља.

Република Српска је најслабије насељен простор на Балкану са нешто више од 50 становника по квадратном километру. Неколико регија је посебно угрожено. Херцеговина која је била у историји, све до Другог светског рата најважнији ресурс обнове српског становништва, данас је симбол за одумирање и депопулацију. Процене говоре да на простору источне Херцеговине живи свега 70 до 80 хиљада становника. Српска нема стратегију за спречавање даље депопулације тог простора нити за обнову и запошљавање младог становништва. Ради се о геостратешки изузетно важном простору за српски народ, јер се ту повезују Србија, источна Босна и Црна Гора, посебно Бока и Херцег Нови који су изразито српски.

Брчко као неуралгична тачка опстанка, али и угрожености јединства Републике Српске, такође мора да буде предмет сталног демографског мониторинга, јер се ту на малом простору показује колико важно може да буде демографско кретање становништва у једном или другом правцу. За Србе је пресудно да се постојећа демографска слика макар одржи или постепено мења у нашу корист. Последњи попис је генерално показао да чак и Бања Лука као престоница Српске и најатрактивнија одредница досељавања има мање од 200 000 становника. Крајина је кроз историју била стални предмет хрватског офанзивног деловања и стога треба водити рачуна да само бројно и спремно становништво може бити гарант опстанка западног дела Републике Српске.

Кад је у питању Србија, тенденције нису ништа мање упозоравајуће. Спекулише се да годишње губимо између 30 и 40 хиљада становника. Оно што се поуздано зна јесте да је у периоду од само девет година између два пописа источни део Србије остао без петине становништва (демографи говоре о *Белом појасу*). С обзиром да се у само сто километара између Новог Сада и Београда остварује 60% БДП, није чудо што се из осталих крајева људи масовно сливају у овај мали простор.

Југ и исток централне Србије као и Банат, јесу посебно угрожени. Ако пођемо од старог слогана да природа не трпи вакуум, јасно је да ће нарочито у доба поновних великих сеоба народа наши простори постати атрактивни за насељавање имиграната из угрожених и слабије развијених делова света.¹⁰⁾ Дакле демограф-

10) Неки наши званичници попут Поверенице за равноправност Бранкице Јанковић су већ излазили са таквим идејама у јавност. Видети: <http://www.blic.rs/vesti/drustvo/poverenica-migrante-treba-naseliti-u-pustim-delovima-srbije/q96wzef>

ско пражњење Србије и Српске је данас највећи нетипични безбедносни проблем јер испражњена земља на којој живе старци није држава која може да се брани.

Када се говори о контроли државе додаћемо и следећи изазов, *директну контролу земљишта*. На Космету нпр већ деценијама траје процес насилног отимања земљишта од Срба, односно циљане албанске куповине којом се фактички купује и у своје власништво ставља комад по комад територије. Република Србија ће од септембра 2017. године на основу ступања на снагу Споразума о стабилизацији и придруживању са Европском унијом скинути баријере за продају земљишта странцима. У јавности се недовољно говори не само о овој чињеници већ и о потенцијалним проблемима које овај чин доноси за безбедност Србије.¹¹⁾ Као што је познато све источноевропске државе су у споразумима о приступању ЕУ тражиле што дуже одлагање могућности да странци купују земљиште у њима. По правилу су то биле одлуке да се ово дозволи пет, седам, негде чак и десет година након уласка у пуноправно чланство Уније. Србија је једина држава која је прихватила да дозволи слободну продају земље пре стицања пуноправног чланства, дакле свега четири године након ратификације ССП-а. Недавно је тек делимично покренута расправа о томе шта ово може да повлачи и да ли се одговарајућим законом може макар делимично увести нека врста заштите од нежељених последица.

Из ове перспективе постоји неколико неуралгичних тачака и проблематичних сценарија. Неколико пута се већ у медијима појављивала информација да Албанци наводно сценарио овладавања простором са Космета преносе и на југ централне Србије. Шпекулисало се о куповини земљишта у подручју Прешева са источне стране ауто-пута, затим о ширењу у правцу Враћа и Ниша. Такође се поставља питање шта ће се десити са земљиштем на истоку Србије где је све више села напуштено, а бројне парцеле запуштене и не обрађују се, вероватно потенцијално остајући и без контроле и без фактичког власништва. Није немогуће замислити да неки богати шеик из Емирата или Саудијске Арабије одвоји знатна средства и купи читаво село где би по рецепту недавно имплементираном у БиХ¹²⁾ населио хиљаде Арапа и тако почео да гради стране енклаве у Србији.

11) Срђан Шљукић је недавно одржао одлично предавање на Институту за европске студије и објавио чланак у Политици. Видети: „Купујте земљу, више је не праве“, *Политика*, 26.02. 2017.

12) Видети чланак о Сарајево ризорт Осеник код Сарајева где је подигнуто село са 160 кућа у коме живе само Арапи, а домаћем становништву је улаз забрањен: <http://www.blic.rs/vesti/svet/bosancima-ulaz-zabranjen-izgraden-prvi-potpuno-arapski-grad-u-bih/5sd69v>

Друго проблематично подручје је свакако Војводина, један од простора са најплоднијим земљиштем у Европи. Претензије на овај простор показује неколико субјеката. Немачка преко разних удружења подунавских Шваба и сличних номинално невладиних организација и покрета покушава да покрене питање имовине Немаца који су отишли или протерани после Другог светског рата због учешћа у колаборацији или у трупима Вермахта. Ради се на симболичком обележавању подручја страдања, покушајима да се страдања кроз која су они прошли крајем рата изједначе са насиљем и агресијом коју су вршили током окупације и да се на тај начин отвори простор за ревизију послератних пресуда и враћање некретнина и земљишта. Немачка, чија је позиција генерално ојачала у Европи¹³⁾ и која осећа нову врсту самопоуздања после изласка Уједињеног краљевства из уније, лако може да ову снагу и утицај искористи за обнову неких старих планова о експанзији, при чему је сада у фокусу економска експанзија. Најаве доласка великих пољопривредних система попут Тениса такође треба узимати са резервом ако се гледа на потенцијални безбедносни значај контроле земљишта и економских ресурса у Војводини.

Мађарска и Мађари су такође други потенцијални изазов. За време Орбанове владавине води се врло озбиљна и фокусирана политика према Мађарима ван Мађарске уз јасне намере обнове њихове економске, културне и политичке снаге. Недавно је влада Мађарске одобрила за овдашње услове огроман новац од 160 милиона евра за бесповратне или веома повољне кредите мађарским предузетницима у Војводини¹⁴⁾ са којим они могу да шире послове, али и да купују некретнине. Ако се уз ово дода чињеница да су веома либералном политиком давања држављанства и бројни Срби који имају неког даљег претка Мађара добили могућност добијања пасоша, као и факат да у бројним школама деца чисто српског порекла иду на часове мађарског језика јер њихови родитељи тако добијају надокнаду од 5000 динара месечно, добијамо дугорочно гледано врло изгледне могућности асимилације једног дела Срба заједно са ресурсима у Војводини.

Конечно, ту је и хрватски фактор. Иако је законом и даље забрањена продаја земљишта странцима, опште је познато да страни субјекти држе бар 35 000 хектара земље у Војводини. Од страних држављана највише има Ивица Тодорић, власник Агрокора. Сценарио у коме би хрватска држава или хрватски тајкуни циљано куповали одређена подручја у Војводини (посебно у Срему) је врло

13) Видети: Минклер, Херфрид, *Сила у средњој*, Албатрос плус, Београд, 2016.

14) Видети: <http://www.alo.rs/za-vojvodinu-od-madara-160-miliona-evra/24828>

могућ и страховито опасан, као и потенцијално страно власништво над било којим сегментом прерађивачке прехранбене индустрије. Ако већ није могуће променити ССП и одложити његово ступање на снагу, држава би уз помоћ својих служби безбедности морала да састави врло рестриктиван механизам надгледања продаје земље странцима и пажљив константан мониторинг ових процеса са јасним правима да из безбедносних разлога ограничи или обустави одређене трансакције чак и ако би оне тржишно биле чисте и исплативе.

У Републици Српској такође постоје такви изазови. У том погледу посебно треба издвојити рејон Брчког и целу Посавину на подручју коридора. Било је спекулација да су Тодорић и неки други хрватски тајкуни и тамо почели да се интересују за куповину земље, те да је наводно било и одређених куповина.¹⁵⁾

Генерално, треба рећи да је свако отварање државе која у процесима приватизације даје могућност страним факторима да купују и преузимају њене ресурсе и секторе, потенцијално безбедносно проблематично. Као што је познато и највеће и најмоћније државе попут Америке и Немачке недавно су донеле низ одлука у којима су спречиле кинеске привредне субјекте да преузимају њихове важне компаније. У Русији је Путинов долазак на власт повезан са потребом спречавања Ходорковског, Березовског и других тајкуна, да енергетски сектор Русије препусте највећим глобалним играчима. Када се иде на либерализацију и отварање простора странцима, који заиста могу да донесу нову технологију, квалитетан менаџмент и новац потребан за инвестиције, истовремено мора да се подиже ниво контроле и сталног мониторинга понашања ових страних субјеката у укупном друштвеном и државном систему. Настоји се да се спречи њихово монополско понашање, угрожавање животне средине, коришћење свог положаја за корупцију политичара, шпијунажу итд.

Пошто су и Србија и Српска кренуле у постепену приватизацију разних сектора, треба водити рачуна о томе шта се са њима дешава и да ли се лошим приватизацијама може угрозити не само функционисање одређених стратешких система,¹⁶⁾ већ и омогућити да странци овладају њиме и да тај положај користе за уцењива-

15) Интересовање Турске, Саудијаца, Малезије и других финансијски моћних исламских земаља за БиХ такође представља нешто о чему треба водити рачуна. Њихова циљана куповина земље у Српској (Брчко, Сребреница нпр.) била би изузетно проблематична и опасна.

16) Један од најопаснијих примера је приватизација локалних система изградње и одржавања насипа на рекама, који су у неким општинама толико били запуштени да је држава морала да та предузећа врати под своју контролу.

ње државе. У том погледу дешавања у *сектору здравства* су веома важна. Држава мора да спречи процесе пропадања државног здравственог система који се врше са намером да би се подизали приватни системи, и то посебно кад су њихови власници странци. Приватни здравствени центри, клинике, диспанзери, морају да се развијају само као допуна, а не као канцер који ће методом корупције отимати и преузимати послове од државног сектора. Приватизација бања у Србији је једно такво занимљиво питање. Друго је ширење страних приватних клиника. У Српској се пре неколико година говорило о постепеном уласку хрватских приватних здравствених фондова. Тадашњи министар Шкрбић је оптуживан да је значајно умањио квалитет државног здравства што су по неким тумачењима искористили хрватски фондови да уђу у и преузму значајан део тржишта.

Ако се погледа историја ових простора и деловања великих сила према Србима, уочава се да су најзначајнији нетипични безбедносни изазови били везани за *идентитетска питања*. Данас је већ могуће макар у основним цртама реконструисати политику сузбијања српског идентитета који су водиле велике силе у континуитету од Аустро-Угарске и Отоманске империје, преко Италије, Немачке, Британије до Сједињених држава. Сви напори на овом плану били су усмерени ка 1) одвајању Срба од Руса, православља и ћириличног писма, 2) промени идентитета Срба и посебно ка конструисању нових нација на ободима српског етничког простора. Тако смо уместо јединственог српског простора на коме би без обзира на верску припадност Срби покривали широк централни простор Балкана, добили проширену хрватску нацију са великим бројем покрштених Срба, бошњачку нацију, затим македонску нацију и коначно заматак некакве црногорске нације. Један део Срба су асимиловали и Албанци, Бугари, Румуни и Мађари.

У свом капиталном делу о религијском интервенционизму,¹⁷⁾ Александар Раковић је показао како је религијско и црквено питање коришћено у том правцу и како се оно и данас користи да би се преко верског питања вршила нова одвајања Срба од свог етничког корпуса. С обзиром да постоје бројни напори да се и на територији Војводине формира некаква Војвођанска нација од Срба Војвођана,¹⁸⁾ заштита од настојања да се ови процеси наставе представља фундаментални задатак за Србе данас и у Србији и у Српској, али

17) Раковић, Александар, *Срби и религијски интервенционизам, 1991-2015*, Хришћански културни центар, Београд, 2016.

18) Тиме се детаљно бавио академик Попов. Видети: Попов, Чедомир, *Историја на делу*, Матица српска, Нови Сад, 2016.

и у Црној Гори где Срби воде велику битку за очување свог традиционалног идентитета и за спречавање своје асимилације у новоцрногорски квазинационални пројекат.

Ако тако ствари поставимо онда су задаци везани за све облике контраобавештајне заштите домаћих институција од инфилтрације и корупције споља¹⁹⁾. На тај начин морамо да сачувамо деловање јединствене Српске православне цркве на читавом српском простору и да спречимо настојања да се њој промени име и да се она поцепа по новодржавним границама па да буде и некаква Хрватска православна црква, Босанска православна црква итд. Институције идентитета које негују, чувају и предају идентитетско наслеђе морају добити апсолутни приоритет. Ако се оне запусте, српски народ ће данас са појачаним системима манипулације и медијског деловања изгубити свој темељ. Посебно у светлу притиска да се након пропалог југословенског експеримента укључујемо у нове мултинационалне и регионалне експерименте који траже да код деце развијемо нове наднационалне идентитете.

Разумљиво је да се овде мора водити рачуна коме се и под којим условима препушта *контрола медија* у обе државе. Но свакако најважнији аспект јесу *образовне институције* које су последњих година на удару по више основа. У Србији су систем образовања након 2000. преузели класични агенти утицаја страних сила и великих наднационалних играча који су систематски радили на подривању квалитета образовања, ауторитета школе и професора и на промоцији неморалног понашања.²⁰⁾ Ови процеси се нажалост и даље настављају и свака реформа образовног система представљала је даљи корак у том правцу. Направљен је цео антисистем вредности у коме се кроз школу и медије патриотизам више не представља као фундаментална неупитна вредност. Ауторитет родитеља у кући и учитеља у школи се системски и циљано подрива како би се у друштву уништила дисциплина, поредак и организација те подстакле све анархичне тенденције.

Но, безбедносно је посебно проблематично кретање на *тржишту уибеника*. За петнаестак година српски издвачи су изгубили борбу на домаћем тржишту које су преузели словеначно - не-

19) Недопустиво је да на челу Народне библиотеке Србије буде класичан страни агент утицаја Сретен Угричић који је у најважнијој српској културној институцији обављао посао растакања српског културног простора, тако што је Његоша класификовао ван српске књижевности и стављао у „црногорску“ књижевност. Погледати Владушић, Слободан, „Самоубиство из нехата или унутрашње бомбардовање Народне библиотеке“, *Печат*, 02. 06. 2010.

20) О томе видети у: Ђурковић, Миша, *Слика, звук и моћ*, МСТ Гајић, Београд, 2009; Димитријевић, Владимир, *Нови школски поредак*, Легенда, Чачак, 2005.

мачки Клет и хрватска Школска књига. У последњем тренутку је заустављена и најављена приватизација Завода за уџбенике и наставна средства који су исти ови играчи хтели да преузму и да скоро потпуно овладају српским тржиштем уџбеника. Овај улазак је остварен на низ врло проблематичних начина као што су дампиншке цене, корупција директора и наставника бесплатним семинарима и таблетима, вишегодишње пословање са губитком да би се заузело тржиште итд.

Након свега што се на овим просторима дешавало мислим да не треба објашњавати колико је за Србију опасно што Хрвати и Словенци држе већински удео у српском тржишту уџбеника. Можемо само да замислимо шта би се у Хрватској десило да је макар елементарно тенденција кренула у том правцу. Треба се подсетити читавих кампања које су вођене кад су Митровић, Мишковић и неки други српски пословни људи покушавали да преузму неке хрватске компаније.

У претходном сегменту поменули смо *поремећени систем вредности*, који је под утицајем погрешног школског система, медијске идеолошке пресије и хедонистичке скарадне и антипородичне популарне културе зацарио на нашим просторима. Европска унија, САД, и други западни актери систематски промовишу тзв. ЛГБТ права, порнографизацију јавне сфере, културу ванбрачних заједница и развода, женских кућа и мешања државе у све поре породичног живота. Доносе се закони попут *Антидискриминационог* (2010) или *Закона о заштити од насиља у породици* (2016) који директно дестимулишу ступање у породичне заједнице и рађање деце. Политичари или не разумеју о чему се ради, или су директно уцењени за опстанак на власти тиме да пуштају такве накарadne законе. Поремећени систем вредности у коме нема простора за жртвовање, веру и морал, узрок је и драматичног пада наталитета, иселјавања, корупције, пада вере у значај образовања итд. озбиљни познаваоци историјских и друштвених кретања сложиће се да је морална деградација једног друштва увод у његово пропадање по свим основама.

На крају ћемо кратко поменути и два нова изазова који се појављују у списку са којим смо се сусрели на почетку рада. *Тероризам*, који је доживео нови златни период на простору Западне Европе,²¹⁾ срећом још увек није у значајној мери присутан на нашем простору. Потенцијали су међутим јако велики. Подсетимо се да је у Зворнику пре пар година у априлу 2015. био такав напад на

21) Погледати посебан број часописа *Политика националне безбедности*, посвећен новим терористичким изазовима. Број 1/2016.

полицијску станицу коју је извршио повратник са блискоисточног фронта.²²⁾ Познато је да велики број муслимана из БиХ, са Космета, Македоније и из Рашке области или ратује у редовима ИДИЛ, односно неких других екстремистичких група, или се вратио одакле са значајним борбеним искуством. Широм БиХ и на Космету постоје бројни кампови за обуку или вехабијске заједнице које су веома склоне радикалним методама борбе против „неверника“, али и против припадника елите сопственог народа.

Космет који је номинално највећи део од 1999. наовамо провео под окриљем контроле тзв. међународне заједнице постао је извор великих безбедносних претњи због повезаности трговине дрогом, органима, шверца људи са великим сумама новца којима се могу финансирати значајни терористички подухвати.

Конечно, када говоримо о *сајбер ратовима* и сајбер акцијама, треба подсетити да је Пентагон формирао своју сајбер команду као четврти вид војске уз традиционалну копнену, те морнарицу и авијацију. Хаковања, сајбер напади и посебно коришћење друштвених мрежа у операцијама подривања власти и њене смене на улици, постало је стандардни део операција америчких безбедносних и војних служби и формација. Отуд се све земље данас морају озбиљно бавити заштитом од сајбер шпијунаже, хаковања и сајбер терористичких напада. Познато је да су у Кини трајно онеспособили рад мрежа и компанија које сумњиче за сарадњу са америчким безбедносним службама, а да Руси и Турци као и друге земље повремено прибегавају забрани деловања одређених мрежа и система на својој територији (фејсбук, твитер). На прошлогодешњим парламентарним изборима у Црној Гори, први пут смо имали такав случај и овде када су власти Црне Горе искључиле деловање вајбера на својој територији до краја избора.

Службе безбедности Србије и Српске исто као и војска морају полако да развијају своја одељења за одбрану од сајбер напада и за онемогућавање субверзивних акција страних служби преко друштвених мрежа.

*

У закључку можемо да укажемо на чињеницу да смо овде набројали читав низ нетрадиционалних, односно нетипичних безбедносних претњи, које имају све већи актуелни и потенцијални капацитет за угрожавање безбедности Србије и Српске. Наравно, традиционални изазови су и даље приоритет и зато је неопходно

22) Видети: http://www.novosti.rs/vesti/naslovnarepublika_srpska/aktuelno.655.html:545570-Policajac-ubijen-u-napadu-na-policijsku-stanicu-ubica-vikao-Alahu-akbar

да Србија врати редовно служење војног рока, као и да се интензивира размена безбедносних информација између Београда и Бања Луке, па и безбедносна сарадња у сегментима у којима је то могуће, као што су сузбијање тероризма и слично. Но ови нетипични облици безбедносног угрожавања све више добијају на значају и представљаће убудуће све веће претње за опстанак наших држава.

ЛИТЕРАТУРА

- Владушић, Слободан. „Самоубиство из нехата или унутрашње бомбардовање Народне библиотеке“, *Печат*, 02. 06. 2010.
- Димитријевић, Владимир. *Нови школски поредак*, Легенда, Чачак, 2005.
- Бурковић, Миша. *Илузија Европске уније*, Катена мунди, Београд, 2015.
- Бурковић, Миша. *Слика, звук и моћ*, МСТ Гајић, Београд, 2009.
- Минклер, Херфрид. *Сила у средишту*, Албатрос плус, Београд, 2016.
- Гафиновић, Радослав (ур.). *Политика националне безбедности*, број 1/2016, Институт за политичке студије, Београд, Темат о тероризму.
- Попов, Чедомир. *Историја на делу*, Магица српска, Нови Сад, 2016.
- Раковић, Александар. *Срби и религијски интервенционизам, 1991-2015*, Хришћански културни центар, Београд, 2016.
- Споразум о успостављању специјалних паралелних веза између Републике Српске и Републике Србије, *Службени лист Републике Српске*, број 60, 11. јул 2007.
- Srikanth, Divya. „Non-Traditional Security Threats in the 21st Century: A Review“, *International Journal of Development and Conflict*, 4/2014.
- Тренин, Димитриј. *Традиционне и нове вызовы безбедности в международных отношениях*, 08. 06. 2015. Доступно на: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=6082#top-content
- Caballero-Anthony, Mely (ed.). *An Introduction to Non-Traditional Security Threats*, Sage, 2015.
- Шиповац, Јован. „Србија и Република Српска: безбедносни изазови“, *Корени*, 27. 09. 2016. Доступно на: <http://www.koreni.rs/srbija-i-republika-srpska-bezbednosni-izazovi/>
- Шљукић, Срђан. „Купујте земљу, више је не праве“, *Политика*, 26.02. 2017.

Misa Djurkovic

NON-TYPICAL SECURITY THREATS TO SERBIA AND REPUBLIC OF SRPSKA

Resume

In this article the author analyzes atypical or non-traditional security threats (NST) for the Republic of Serbia and Republic of Srpska. First, he explains what the atypical security threats are. Then, he presents the usual list of these threats and explains why in this particular case it should be modified. The author then analyzes in detail the following NST: demography and depopulation, the sale of land and other resources to foreigners, the problems associated with the privatization of strategic sectors, the health sector, and a set of identity issues such as control of the media, education and textbook market, finishing with distorted value system. At the end are considered two usual NST, terrorism and cyber warfare.

Keywords: *atypical or non-traditional security threats (NST), demography, privatization, identity, education, terrorism*

* Овај рад је примљен 27. марта 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 20. априла 2017. године.